

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Evlâtlık ve Besleme Uygulamaları (1571-1878)

Ali Efdal Özkul*

Giriş

Osmanlı Devleti 1571 yılında Kıbrıs'ın fethini tamamlayınca diğer fethedilen bölgelerde olduğu gibi adada da kendi teşkilatını kurmuştur. İlk önce adanın durumunun tam olarak anlaşılması için genel bir tahrir yapılarak adanın durumu ortaya çıkarılmıştır. Yapılan tahrir sonucu elde edilen bulgular sonucunda hızlı bir şekilde adanın şenlendirilmesi faaliyetlerine başlanmıştır. Kıbrıs adasında yapılan şenlendirme işlemlerinden birisi de adada gündelik hayatın yeniden düzenlenmesidir. Fetih sonrası adada yapılan düzenlemelerden birisi de toplumun en küçük bireyi olan aile ile ilgilidir. Günümüzde Osmanlı idaresi boyunca Kıbrıs'ta aile hayatı ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır.¹ Kıbrıs gibi iki toplumlu (Müslim-gayrimüslim) bölgelerde aile hayatı çeşitlilik göstermektedir. Bu tip bölgelerde devlet aile hayatının her toplumun kendi dini kurallarına göre şekillendirmesine izin vermiştir. Toplumun en önemli birimi olan ailenin temeli de çocuklardır.

Günümüzde, kimsesiz çocukların koruyucu ailelerin yanına verildiği gibi, araştırılan dönemde de Kıbrıs'ta hiç kimsesi olmayan çocuklar, onlara bakmaya gönüllü olan

* Prof. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Lefkoşa/KKTC, aliefdal.ozkul@neu.edu.tr ORCID:0000-0001-7868-7795

1 Ali Efdal Özkul, "XVIII. Yüzyılın İkinci Çeyreğinde Kıbrıs'ta Evlenme", *III. Güzelyurt Tarih Buluşması Sempozyumu*, Lefke 2005, s. 279-289; Ali Efdal Özkul, "XVIII. Yüzyılın ilk yarısında Kıbrıs'ta Mehîr Uygulamaları" *Kültür Tarihimizde Çeyiz*, (ed. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç), Picus Yayınları, İstanbul 2007, s. 73-82.; Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi*, Ankara 2010; Ali Efdal Özkul, "18. yüzyılda Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Meydana Gelen Boşanma Olayları", *Belleten*, 284, LXXIX/284, Ankara 2015, s. 126-162; Mehmet Akif Erdoğan, "Osmanlı Kıbrıs'ında Kadınlar (1580-1640)", *Tarih Boyunca Türklere Ev ve Aile Semîneri 25-26 Mayıs 1998*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 2000, s. 154-200; Mehmet Akif Erdoğan, "Osmanlı Kıbrıs'ında İhtida Meselesi (1580-1640)", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 163-171; Mehmet Demiryürek, "Kıbrıs Seriyeye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kıbrıs'ta Aile", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 50 (2009/2), İstanbul 2010, s. 87-120; Ronald C Jennings, *Cristians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York 1993; Ronald C Jennings, "Divorce In The Ottoman Sharia Court of Cyprus, 1580-1640", *Studia Islamica*, LXXVIII, 1993, s. 155-167.

kişilere kadı tarafından verilmekteydi. Bir başka ifadeyle kimsesiz çocuklarla ilgili tüm resmî işlemler Kadı denetiminde yapılmaktaydı.² Kadı küçük çocukları aile yanına yerleştirirken fetvalar aracılığıyla düzenlenen koruyucu aile hukukunu esas almaktaydı.³ Kadının yaptığı bu uygulamaya emanet veya *tebenni* (evlâtlık) denilmektedir. Bunun nedeni ise 19. yüzyıla gelinceye değin Osmanlı Devleti'nde korumaya ihtiyacı olan küçük çocuklara yönelik bir kurumun olmayışdır. Osmanlı Devleti'nde korunmaya muhtaç çocuklara yönelik koruyucu politikaları Tanzimat Fermanı öncesi ve sonrası diye ikiye ayırmak mümkündür. Tanzimat öncesinde korunmaya ihtiyacı olan çocuklara sahip çıkmakta asıl sorumluluğu ise aile yanına yerleştirme esasına dayalı koruyucu aile uygulaması olan beslenme, oğulluk veya genel bir ifadeyle evlâtlık kurumu üstlenmiştir.⁴ Tanzimat sonrasında ise bu görevi kurumlar almaya başlamıştır. Nitekim Osmanlı Devleti'nde ilk ıslahhanenin kuruluş tarihi 1860 yılıdır.⁵ Bu kurumu sonraki yıllarda Darüşşafaka, Darülaceze ve Kızılay takip etmiştir. Osmanlı Devleti'nde belki de bu kurumların bu kadar gecikmesinin nedenlerinden öne çıkan kimsesiz çocukları kurum yerine koruyucu bir aile yanında yetiştirme durumudur.⁶

Osmanlı Devleti'nde günümüzde uygulanan hukuk kurallarındaki gibi soy bağına dayalı bir evlâtlık uygulaması bulunmamaktaydı. Buna karşılık belgelerde de belirtildiği üzere Şer'î hukuka dayanan bir sistem söz konusuydu. Bu uygulama evlât edinen aile veya kişiler yanında bakım, koruma, yetiştirme ve meslek eğitimi gibi günümüzde koruyucu aile olarak tanımlanan esaslar üzerine kurulmuştu. İslam hukukunda çocuklar 0-7 yaş ve sonrası şeklinde ikiye ayrılarak aileler yanına yerleştiriliyordu. 7 yaşna kadar ailelerin yanına yerleştirilen çocukların masraflarını talep edilirse devlet veya vakıf, talep edilmezse alan aile veya çocuğun ailesi tarafından karşılanmaktaydı. Eğer çocuğu alan kimse nafakasını karşılamayı kabul ederse yaptığı harcamalar karşılık beklemeden yapıldı kabul ediliyordu. Buna karşılık evlât edinilen çocuk sadece hayır yapmak için bakımı üstlenilmesi durumunda yapılan masraflar çocuğun öz ailesinden talep edilebiliyordu. 7

2 Abdullah Bay, "Çocuklar, Hayırseverlik ve Hukuk: Hayırsever Osmanlılar ve Oğulluklar", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 18/35, Ankara 2013, s. 191.

3 Ahmet Şamil Güler, Abdullah Bay, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, Ankara 2013, s. 51-65.

4 Abdullah Bay, , "Osmanlı Toplumunda Evlâtlıklar ve Hukuki Durumları", *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/4 Spring 2014, Ankara 2014, s. 150-151.

5 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, VII, Ankara 2003, s. 210.

6 Abdurrahman Kurt, "Tanzimat Döneminde Koruyucu Aile Müesseseleri", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, II, Ankara 1992, s. 557.

yaşından sonra ise çocuğun emeği nafaka karşılığı kiraya verilerek masrafları karşılanabilmekteydi.⁷

Osmanlı idaresinde adada belgelerde karşımıza genel olarak iki çeşit evlâtlık durumu çıkmaktadır. Bunlardan birincisi bazı ailelerin çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlamak için onları hali vakti yerinde kişilere emanet veya besleme şeklinde vermeleridir. Bu çocuklardan bazıları yetişkin olunca veya birkaç yıl sonra ailelerinin yanına dönebilmektedirler. Bu çeşit uygulamanın yani besleme olayının adada evlâtlık kadar yaygın olduğu söylenebilir. İkinci tür uygulama ise çeşitli nedenlerle kimsesi kalmayan veya fakir aile çocukları için geçerlidir. Bu tür uygulamalarda çocuklar öz babalarının adlarını taşımaya devam etmekte ve yanlarında kaldıkları aileler ile herhangi bir akrabalık bağı kurulmamaktaydı.⁸

Günümüzde olduğu gibi bazı dönemlerde aileler küçük çocuklarını çeşitli ibadet yerlerine bırakabilmekteydiler. Bu tür durumlarda kadı bu çocukları onlara bakabilecek gönüllü kişilere evlâtlık olarak vermekteydi. Diğer tür evlâtlıklarda ise esnaf yanına evlâtlık olarak verilen çocukların genellikle bir meslek sahibi yapılmaları amaçlanmaktadır. Lefkoşa sicillerinde bu tür örneklerle rastlanılmaktadır. Ayrıca çocuklara mahkemenin belirlediği bir nafaka da çocuğu emanet veya evlâtlık alan kişi tarafından ödenmektedir.

Söz konusu çalışmada ana kaynak olarak Osmanlı Devleti'nin sosyo-ekonomik hayatının bir temel taşı kimliğinde olan Şer'î Sicilleri kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın temelini oluşturan Lefkoşa Şer'î Sicilleri içerisindeki tereke kayıtları, nafaka, boşanma, vasi tayini, mülk satışları, hibe kayıtları, gibi belgelerin yanında direkt olarak evlâtlık ile ilgili belgelerden elde edilen bilgilerden oluşturmaktadır. Ayrıca ilgili araştırmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden de aile ile ilgili kayıtlarla desteklenmiştir. Lefkoşa Sicillerinden elde edilen bilgiler Osmanlı ülkesinin diğer bölgelerinde yapılan benzer çalışmalardan elde edilen bilgilerle karşılaştırılarak benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Besleme

Osmanlı ülkesinin genelinde olduğu gibi Kıbrıs'ta da fakir insanlar bakamadıkları çocuklarını küçük yaşta hali vakti yerinde olan kişilere besleme olarak vermekteydiler.

7 Kurt, "Koruyucu Aile Müesseseleri", s. 549-567; Bay, "Osmanlı Toplumunda Evlâtlıklar", s. 153.

8 Bay, "Çocuklar, Hayırseverlik ve Hukuk", s. 191; Osman Çetin, *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*, Ankara 1994, s. 88-89; Abdurrahman Kurt, "İslâm'ın Koruyucu Aileye Bakışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI/6, Bursa 1994, s. 177-178.

Besleme olarak alınan küçük çocuklar ailenin bir çeşit yardımcısı gibi kabul edilerek büyütülmekte ve genellikle ev işleri olmakla birlikte çeşitli alanlarda aile bireylerine yardım etmekteydi. Genel bir ifadeyle beslemeler ailenin bir bireyi niteliğinde değil bir yardımcısı niteliğindedir.⁹ Bu durumu ile de evlâtlıklardan ayrılmaktaydı. Kimi zamanlarda yanlarında besleme olan kişiler Şer'î mahkemeye başvurarak beslemeleri için *nafaka ve kisve baha* belirlenmesini istemekteydiler. 23 Aralık 1610 tarihli sicildeki bu tür bir örnekte Lefkoşa sakinlerinden Hacı İbrahim oğlu Hacı Mehmet beslemesi Ahmet için mahkemeye başvurarak *nafaka ve kisve baha* talep etmişti. Bu talep üzerine mahkeme tarafından Ahmet için günlük dörder akçe nafaka ve giyecek bedeli (*nafaka ve kisve baha*) belirlenmişti.¹⁰

Bazen kötü niyetli kişiler besleme vermek vaadiyle köylerinden aldıkları fakir küçük çocukları esir pazarlarında satmaktaydılar.¹¹ Lefkoşa sicilindeki bu tür bir örnekte Şerife Ümmügülsüm adlı küçük bir kızı cariye diye satmaya teşebbüs eden üç kadın farklı yerlere sürgüne gönderilirken esirci esnafından Kırmılı Ahmet Said ise Mağusa'ya sürgün edilmişti.¹²

..İznikmid kazâsında Hacamed Çiftliği karyesi sâkinlerinden Kundakçı Deli Ahmed demekle ma'rûf kimesnenin Şerife Ümmügülsüm nâmında bir sağîre kerîmesini yine kazâ-i mezbûr kurâlarından İmâm karyesi sâkinlerinden İmâm karısı Fatma nâm hâtûn bundan akdem bir takrîb der'aliyyem'e götürüp bir mahalle beslemeliğe verüp üç sene mikdâr mürûrundan sonra sağîre-i merkûmeyi yine karyesine irsâl edeceğim diyerek verdiği mahalden ahz ve Burgucu zevcesi ve Topal Fatma nâm müzevverler ile bi'l-ittifâk ba'zı ta'limât ile câriyedir diyerek esirci esnafından Kırmî Ahmed Said nâm hâ'ine teslim ve hâ'in-i merkûm dahi bir takrîb fûrûht etmek fikr-i fâsidiyle üç mâh hânesinde meks ve tevkîf etmiş olduğu kendi takrîrleriyle bu def'a arz odasında huzûr-ı şer' de tahakkuk ve tebeyyün idüp mezbûreler ile esirci-i merkûmun bu vechile hilâf-ı rızâ-yı bârî harekete iticisârları beher hâl te'dibât-ı lâyıklarını icâb etmekle kendülerini te'dib

9 Beslemelerle ilgili farklı yorumlar için bkz. Ferhunde Özbay, *Türkiye'de Evlatlık Kurumu: Köle mi Evlat mı?*, İstanbul 1999; Ferhunde Özbay, "Evlerde Ev Kızları-Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler", *Feminist Tarih yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, A. Durakbaşa (yayına hazırlayan), İletişim Yayınları, İstanbul 200; Nazan Maksudyan, "Foster-Daughter or Servant, Charity or Abuse: Beslemes in the Late Ottoman Empire" *Journal of Historical Sociology*, 21/ 4, December 2008, s. 488-512.

10 *KŞS*, 3/99-2 (Kıbrıs/Lefkoşa Şer'î Sicil. Burada ilk önce defter numarası verilmiş, daha sonra sırasıyla sayfa sayısı ve hüküm numarası belirtilmiş ve çalışmanın tamamında, sicillere yapılan atfalarda bu yol izlenmiştir.)

11 Kurt, "Koruyucu Aile Müesseseleri", s. 551; Bay, "Çocuklar, Hayırseverlik ve Hukuk", s. 192.

12 *KŞS*, 30/14-2.

ve emsâlini terhib zımında mezbûreler İmâm karısı Fatma ve Burgucu zevcesi ve Topal Fatma nâm hâ'ineler diğer emr-i şerîfîle mahall-i âhara nefy ü iclâ olunmalarıyla esirci-i merkûm Kırımî Ahmed Said nâm hâ'inin dahi çavuş mübâşeretîyle Mağusa'ya sürgün edilmiştir.¹³

Lefkoşa sicillerinde beslemenin de dolaylı olarak karıştığı bir cinayet kaydı da bulunmaktadır. Lefkoşa'nın Fenaromeni Mahallesi'nden yaralanarak vefat eden Çirkako veled-i Hacı Yanni veled-i Çirkako'nun, babası ile annesi oğullarını bıçakla yaralayarak öldürdüğü iddiasıyla oğlunun sözlüsü olan Katrina bint-i Hâce Kostandi ile beslemesi Panayodo bint-i Hristofî'nin aleyhine dava açmışlardı. Ancak adı geçenler mahkemede iddialarını şahitlerle ispatlayamadıklarından dava reddedilmişti (17 Kasım 1869).¹⁴

Beslemelere Hibe Edilen Mülkler

Beslemeler her ne kadar evlâtlıklardan farklı bir olsalar da bazı kişiler beslemelerini öz evlâtlarından ayırmamışlardır. Beslemelerin yanlarında kaldıkları kişilerle ile yasal olarak bir bağları bulunmadığı için miraslarına da dahil olamazlardı. Bu durumlarda ise beslemelerine miras bırakmak isteyenler ya vesayet ederler ya da mülklerini onlara hayatlarında hibe ederlerdi. Evlât edinen kişi mirasçısı yoksa mallarının tamamını, varsa üçte birini evlâtlığına vasiyet edebilirdi.¹⁵ Lefkoşa sicilindeki 15 Haziran 1608 tarihli kayıta Lefkoşa'nın Tahtelkale Mahallesi'nden Cennet Hatun ölmeden 3 yıl önce evinin yarısını beslemeleri olan Masfet ve Fatma'ya hibe etmişti. Evin geri kalan kısmı ise mirasçısı olmadığı için devlete kalmıştı.¹⁶

Benzer uygulamaların adada yaşayan gayrimüslimler arasında da yapıldığı sicildeki kayıtlardan öğrenilmektedir. Bu arada hibe ederken ilk önce normal bir satış yapıldığı ve satıştan elde edilecek olan paranın alınmadığı durumlar da olmaktadır. 27 Eylül 1868 tarihli örnekte Lefkoşa'nın Fenaromeni Mahallesi'nden Hâce Katrina bint-i Kosta'nın aynı mahallenin Arap Camii Sokağı'nda bulunan evinin bir bölümünü malından ayırarak müstemilâtıyla birlikte beslemesi Panayodo bint-i Atam'a 4000 kuruşa satarak alacağı parayı da beslemesine hibe

13 KŞS, 30/14-2.

14 KŞS,49/207-1.

15 Mehmet Akif Aydın, "Evlât Edinme", *TDVİA*, XI, İstanbul 1995, s. 529; Bay, "Çocuklar, Hayırseverlik ve Hukuk", s. 191-192.

16 KŞS, 2/128-1.

etmişti.¹⁷ Sicildeki benzer bir hükümde bu sefer hibe edilenler zeytin ağaçlarıdır. Hibe işlemi belge tarihinden 12 yıl önce olmasına karşın mirasçılarının duruma itiraz etmeleri üzerine konu mahkemeye taşınmıştır. Mahkeme sırasında ise Girne kasabasında Molla Hasan bin Dizdar Mehmet'in Tirementese köyünde bulunan elli dört adet zeytin ağacını 12 yıl önce beslemesi Şerife Molla ibnet-i Hacı Hüseyin Kaşif'e 3500 kuruşa satmış ve alacağı bedelini ise almayarak beslemesine hibe ettiği anlaşılmıştır (17 Temmuz 1870).¹⁸ Gerek beslemeler ve gerekse de evlâtlıklar ile mirasçılar arasında meydana gelen bu tür tartışmalara Lefkoşa sicillerinde farklı yıllarda da rastlanılmaktadır. Lefkoşa sicilindeki 20 Ocak 1872 tarihli bir başka örnekte ise Lefkoşa'nın Camii Cedit (Yeni Cami) Mahallesi'nden Ekmekçi Hüseyin Ağa bin Yusuf, Ebu Kavuk Paşa Mahallesi'nin Kasapbaşı Sokağı'ndaki evinin bir bölümünü beslemesi Hatice bint-i Osman'a 500 kuruşa satmış ve satıştan elde edeceği parayı ise beslemesine hibe etmişti.¹⁹ Sicildeki kayıtlardan anlaşıldığı üzere gerek beslemelere gerekse de evlâtlıklara sadece mirasın üçte biri vesayet usulü ile bırakılabildiğinden dolayı evlâtlıklara veya beslemelere mal veya mülk satılarak alınacak olan para hibe edilmekteydi. Buradaki amaç kişi öldükten sonra mirasçılarının karşı çıkmalarına engel olmak olarak düşünülebilir.

Beslemelerin Terekesi

Beslemeler öldüklerinde diğer insanlar gibi akrabaları bulunmadığı durumlarda terekeleri beytülmal eminlerine teslim edilmekteydi.²⁰ Sicildeki 15 Nisan 1830 tarihli kayıтта İncirli Kara Molla oğlu Hüseyin'in beslemesi olup kimsesiz ölen Gülsüm'ün terekesine beytülmal emini devlet adına el koymuştu. Gülsüm'ün terekesindeki mallara bakıldığında *10 kuruş değerinde bir tane Köhne zenne entarisi alaca, 7 kuruş değerinde bir tane köhne yorgan ile 1,5 kuruş değerinde 1 tane köhne çember olduğu* görülmektedir. Bu durum da beslemelerin durumunun bazen çok da parlak olmadığını göstermektedir.²¹ Bazen ölen kişinin terekesi beytülmale teslim edildikten sonra akrabası çıkması durumunda mirası akrabalarına devredilmekteydi. Sicildeki bu tür bir örnekte Çerkez asıllı kişiler söz konusudur. Lefkoşa'nın Debbaghane Mahallesi'nden Mustafa Sami Efendi'nin beslemesi iken 10 Ağustos 1883 tarihinde ölen Çerkez göçmenlerinden Osman bin Tokuç bin Abdullah'ın bilinen vârisi olmadığı için terekesi tüm masraflar çıktıktan sonra 1011

17 KŞS, 49/50-2.

18 KŞS, 49/278-1.

19 KŞS, 50/142-4.

20 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuka İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, C 7, İstanbul: Bilmen Yayınevi, s. 232-233

21 KŞS, 33/203-2.

kuruşa beytülmal emini devlet adına el koymuştu (4 Eylül 1883).²² Ancak sicildeki 13 Eylül 1883 ve 16 Eylül 1883 tarihli belgelerde Çerkez Osman'ın amcasının oğlu olan Derviş Mehmet ibn-i Hüseyin bin Abdullah²³ ve diğer bir akrabası olan İshak ibn-i Halil bin Abdullah'ın²⁴ mahkemeye başvurmaları üzerine tereke Çerkez Osman'ın akrabalarına teslim edilmişti.

Alacak Verecek Kayıtlarında Beslemeler

Kıbrıs adasında görev yapan üst düzey devlet adamlarının bir kısmının beslemeleri olduğu sicildeki çeşitli kayıtlardan öğrenilmektedir. Lefkoşa sicillerindeki bir alacak verecek davasında Kıbrıs Beylerbeylerinden Frenk Cafer Paşa'nın Anber Efendi adlı bir beslemesi olduğu anlaşılmaktadır. 25 Mart 1610 tarihli kayıтта Anber Efendi Lakadamyâ sakinlerinden Papa Yorgi veled-i Papa Yanni'nin evinde kendisine ait iki çuval *mahluc* (işlenmiş pamuk) bulunduğunu iddia etmekteydi. Yapılan araştırmada söz konusu pamukların Papa Yorgi'ye ait oldukları anlaşılmıştı.²⁵

Bazı durumlarda beslemeler ihtiyaçlarını karşılayabilmek için diğer adahılar gibi çeşitli kişilerden borç aldıklarını gösteren kayıtlar sicilde mevcuttur. Bu tür alacak verecek kayıtlarına terekelerde rastlanılmaktadır. Sicildeki bu türden kayıtlardan birisinde Hacı Haralambo'nun beslemesi Lazari'nin Hirsofi kazasında vefat eden Kara Biberzâde Osman Efendi ibn-i Mehmet'ten 201 kuruş borç aldığı anlaşılmaktadır (18 Ekim 1859).²⁶ Benzer bir durum 16 Mayıs 1866 tarihli belgede de görülmektedir. İlgili kayıтта Lefkoşa'nın Mahmut Paşa Mahallesi'nden ölen Tüccar Hacı Salih Ağa bin Murat'ın terekesinde Kâkülî Ebe beslemesi Mümine'den teslim alınan 31 kuruş da yer almaktaydı.²⁷ Bazı tereke kayıtlarında ise beslemelerin alacaklı olduğu görülmekteydi. Lefkoşa sicilindeki 14 Şubat 1867 tarihli Lefkoşa'nın Arap Ahmet Paşa Mahallesi'nden ölen Fatma bint-i Emir Mustafa bin Yarık Hüseyin'in terekesinde borçları arasında beslemesi Emetullah'a olan 5000 kuruş da yer almaktaydı.²⁸

²² KŞS, 53/166-1.

²³ KŞS, 53/166-2.

²⁴ KŞS, 53/166-3.

²⁵ KŞS, 3/2-8.

²⁶ KŞS, 45/16-1.

²⁷ KŞS, 47/141-1.

²⁸ KŞS, 47/171-1.

Beslemelere Yapılan Vasiyetler

Beslemeler yasal olarak ailenin bir parçası olmadıkları için onların yanlarında kaldıkları ailenin miraslarından pay almaları mümkün değildi. Bu durumdan dolayı beslemeler için genellikle yanlarında kaldıkları kişiler miraslarından bir miktar (terekenin 1/3'ünü geçmeyen) bırakmaktaydılar.²⁹ Lefkoşa'nın Ebu Kavuk Paşa Mahallesi'nden vefat eden Hatice Molla ibnet-i Zerdalici Mustafa bin Abdullah, beslemesi Şerife Hâtûn'a mirasından 200 kuruş verilmesini hayatta iken şahitler huzurunda vasiyet etmişti (13 Nisan 1869).³⁰ 19 Mayıs 1871 tarihli sicildeki kayıta benzer bir durum söz konusudur. İlgili belgede Lefkoşa'nın Tophâne Mahallesi'nden ölen Mustafa Efendi bin Hacı Feyzullah bin Hacı Mahmut Ağa beslemesi Çerkez Hatice'ye hayatta iken şahitler huzurunda 3000 kuruş vasiyet ettiği için söz konusu miktar terekeden alınıp Hatice'ye verilmişti.³¹ Bu arada 17 Eylül 1883 tarihli kayıta Mustafa Efendi'nin eşi Emine Hâtûn bint-i el-Hâc Bayrakdar Kara Mehmet bin Abdullah ise beslemeleri Çerâkiseden Hatice Kadın bint-i Abdullah'a terekesinin üçte birini vasiyet etmişti. Emine Hatun'un vasiyeti üzerine 5298 kuruş değerindeki terekesinin üçte biri olan 1765 kuruş 39 para Hatice'ye teslim edilmişti.³²

Mirasın üçte birinin vasiyet edildiği bir diğer kayıta ise Lefkoşa'nın Arap Ahmet Paşa Mahallesi'nden vefat eden Ahmet Şükrü Efendi ibn-i Sabri Efendi'nin mirasının üçte biri vasiyeti üzerine beslemesi Müzeyyen bint-i Abdullah'a teslim edilmişti. Tereke kaydı incelendiğinde beslemeye masraflar çıktıktan sonra 7619 kuruş 20 para olan terekenin üçte biri olan 2539 kuruş 22 para miras kaldığı anlaşılmaktadır (16 Eylül 1880).³³

Evlâtlık (*Tebenni*)

Bugün, kimsesiz çocukların koruyucu ailelerin yanına verildiği gibi, araştırılan dönemde de hiç kimsesi olmayan çocuklar, onlara bakmaya gönüllü olanlara kadı tarafından veriliyordu. Buna *emanet* veya *tebenni* (evlâtlık) denilmektedir. Osmanlı Devleti'nde evlât edinilen çocuklar, kendilerini evlât edinenin mirasından ancak kendilerine vasiyetle miras bırakılırsa faydalanabilirlerdi. Ayrıca evlâtlıkla evlât edinen arasında evlenme için herhangi bir engel de bulunmuyordu.³⁴ Bunun

29 Aydın, agm., s. 529.

30 KŞS, 49/265-1.

31 KŞS, 50/83-2.

32 KŞS, 53/165-2.

33 KŞS, 53/83-1.

34 Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1999, s. 308.

yanında bazı ailelerde evlâtlıklar ailenin bir parçası görülerek öz evlâtlardan ayrılmayarak evlâtlıkların her türlü ihtiyaçları onları evlât edinen aileler tarafından karşılanmaktaydı. Buluş çağına ulaşan küçük çocukların daha sonraki yaşantılarında da kendilerini evlât edenlerin katkısı olduğuna dair bilgiler kaynaklarda mevcuttur.³⁵

Aileleri tarafından evlâtlık olarak verilen küçük çocuklar evlât edinilen kişiler tarafından evlendirildikleri hatta evlâtlıklara çeyiz olarak mal da verildiği sicillerden öğrenilmektedir. Lefkoşa'dan Meryem bint-i Ali Hatun, küçükken babası tarafından yanına evlâtlık olarak verildiği ve yetişkin olunca da hanımının hizmetinde bulunduğu Hacı Mehmet bin İbrahim tarafından hizmetine karşılık evlendirilmiş ve bazı eşyalar verilmişti (28 Haziran 1714).³⁶

Medine-i Lefkoşa mahallâtından .. mahallesi sâkinelerinden Meryem bint-i Ali nâm hâtûn zâtu ba'de't-ta'rîfi's-şer'î meclis-i şer'-i hatîr-i lâzîmü't-tevkîrde işbu bâ'isü'l-vesîka el-Hâc Mehmed bin İbrahim nâm kimesne mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüp hâl-i sıgarımda beni babam mezbûr Ali li-ecli't-tebennî ve't-terebbî işbu mezbûr el-Hâc Mehmed'e def u teslîm idüp ol dahi ber-vech-i muharrer ahz u infâk ve iksâ ve terbiye idüp ba'de's-sinîn hizmete bana kudret geldikde menzîlînde hasbe'l-kudret hizmet-i ma'lûme ile zevcesine i'ânet ederdim ba'de'l-bülûğ mezbûr el-Hâc Mehmed beni evlendirdikde ücret lâzım gelmez iken kendi mâlından bana dört gömlek ve iki don ve iki sâde ve iki çenber ve iki zibun ve bir yasdık ve bir döşek ve bir yorgan ve iki çarşeb ve bir sandık hizmetim mukâbelesinde i'tâ ve teslîm etmeğîn ben dahi yedînden ahz u kabz eylediğîmden sonra hizmet-i merkûmeye müte'allika âmme-i de'âviden mezbûr el-Hâc Mehmed'in zimmetini ibrâ eylemişîdim lâkin ol vaktde bana bir tencere ve bir sahan ve bir tâbe dahi va'de eylemişîdi va'dine vefâ etmemekle tekrâr hizmet-i merkûm için ücret-i misliyye talebi sadedinde olmuşîdim el-hâletü hâzihi zikri mürûr eden mev'ûdu def u teslîm eyledikde ben dahi yedînden ahz u kabz ve husûs-ı mezbûra müte'allika âmme-i de'âviden tekrâr zimmetini ibrâ-i âmm [ve] kâtu'u'n-nizâ'la ibrâ vü ıskât eyledim min-ba'd mezbûr el-Hâc Mehmed ile husûs-ı mezbûra müte'allik da'vâ vü nizâ'im yokdur zuhûr ederse lede'l-hükkâmi'l-kirâm mesmû'a ve makbûle olmasın dedikde gibbe't-tasdikî's-şer'î mâ vaka' bi't-taleb ketb olundu. Fî'l-yevmi'l-hâmîs ve'l-ısrîn min Cemâziye'l-âhir li-seneti sitte ve ısrîn ve mi'ete ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed bin Abdullah, Hüseyin bin Mustafa, Abdülkadir bin Ömer, Hasan Beşe bin Mehmed, Muhzır Ali, Dellâk Ahmed.

35 Kurt, "Koruyucu Aile Müesseseleri", s. 554.

36 KŞS, 8/124-3.

Sicillerde, evlâtlık çocuklarla ilgili çeşitli kayıtlar bulunmakla birlikte, bunların her biri ayrı özellik taşımaktadır. 5 Aralık 1731 tarihli belgede aslen Silifke kazasından olup Lefkoşa'da Eski Han'da kalırken ölen Mehmet'in yanında bulunan küçük oğlunun ailesinden birisi olmadığı için, Lefkoşa Korkut Efendi Mahallesi'nden Ahmet Çavuş'un isteğiyle, onun vasilğine bırakılmıştır. Ayrıca kadı çocuğa günlük birer para nafaka bağlamıştır.³⁷ Buradaki nafakayı karşılayacak olan, küçük çocuğun ailesinden birisi olmadığı için, Ahmet Çavuş'tur. Nafakanın sicile kaydedilmesinin nedeni ise, ileride çocuğun bir akrabası çıkarsa ve çocuğu emanet olarak verilen şahıstan almak isterse, çocuğun koruyucusu tarafından harcanan paraların geri alınabilmesi içindir. Kimsesiz çocukları evlât edinenler genellikle kadıya başvurup evlâtlıkları için nafaka bağlanmasını sağlamaktaydılar.³⁸ Sicildeki 14 Eylül 1737 tarihli benzer bir olayda ise, Tuzla kazasına bağlı Celye köyünden Süleyman ibn-i Abdullah adlı küçüğün ailesinden kimsesi kalmadığı için, Muhteşem Çelebi'nin vasilğine emanet edilmiş ve günlük iki para nafaka takdir edilmiştir.³⁹ Burada, hayatta kimsesi kalmayan küçük bir erkek çocuk güvenilir bir kişiye emanet olarak verilmiş olup belirli bir miktar nafakanın da tayin edildiği görülmektedir. Böylece bu çeşit çocukların reşit olana kadar yetiştirilmeleri sağlanmış olmaktadır.

Evlât edinme ile ilgili benzer durumların adalı gayrimüslimlerde de olduğu görülmektedir. Lefkoşa'nın Terbiyodi Mahallesi'nden Yorgi veled-i Kostanti'nin başvurusu üzerine, Şer'i Mahkeme kimsesi olmayan tahminen üç yaşında bulunan Yorgi veled-i Petri'yi evlâtlık olarak Yorgi'ye vermişti. Ayrıca yine Şer'i Mahkeme tarafından küçük çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması için günlük iki para da nafaka ve kisve baha belirlenmişti (30 Eylül 1713).⁴⁰

Eşleri ölen kadınlar küçük yaştaki çocuklarına bakamadıkları durumlarda onları hali vakti yerinde bir kişiye evlâtlık olarak vermekteydiler. Lefkoşa sicilindeki 17 Mart 1714 tarihli belgede Mustafa ibn-i boncuklu Ali'yi annesi Teslime hatun babası Boncuklu Ali'nin ölmesi üzerine Lefkoşa'nın Ömeriyye Mahallesi'nden Ali Efendi ibn-i Muharrem yanına evlâtlık olarak vermişti. Ali Efendi Şer'i mahkemeye başvurarak evlâtlık olarak aldığı Boncukçu Ali'nin oğlu Mustafa'nın ihtiyaçları için nafaka ve kisve baha talep etmesi üzerine mahkeme tarafından

37 KŞS, 14/26-3.

38 Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Bursa 1998, s. 74; Aydın, *age.*, s. 307 vd.

39 KŞS, 15/26-1.

40 KŞS, 8/63-1.

günlük sekiz akçe tahsis edilmişti.⁴¹ Benzer bir örnekte Lefkoşa'nın Debbâğhane Mahallesi'nden Şerife Ayşe bint-i Seyyid Mustafa'nın, gözetiminde olan Fatma bint-i Kara Abdullah'ın ihtiyaçların için günlük on beşer akçe nafaka belirlenmişti (8 Kasım 1737).⁴²

Çocuk İcarları (*İcar-ı Sagir*)

Koruyucu aile kurumu sadece evlâtlık kurumundan oluşmamaktaydı. Toplumda ekonomik durumu yüksek olan aileler, kendilerine hizmet etmek üzere genellikle fakir ailelerin çocuklarını velileriyle anlaşarak belirli bir ücret karşılığında kiralamaktaydılar.⁴³ Bu tür örnekler Osmanlı ülkesinin birçok yerinde olduğu gibi Kıbrıs'ta da rastlanılmaktadır. Esnaflara verilen evlâtlıklarda olduğu gibi diğer evlât verilen çocuklarda da aileleri çocukları evlât edinenlerden bir miktar ücret almaktaydılar. Lefkoşa sicilindeki 3 Eylül 1699 tarihli kayıta Tuzla'nın Vuda köyünden Emine bint-i Abdullah'ı annesi Ayşe bin Abdullah, kızını ücret karşılığında Luizu veled-i Ergiro'ya üç yıl önce evlâtlık olarak vermişti. Üç yıl sonra kızını geri alırken kızının hizmetine karşılık Luizu'dan yirmi zira beyaz bez almıştır.⁴⁴ Bu belge de bize küçük çocukların aileleri tarafından ücret karşılığında evlâtlık olarak verildiklerini de göstermektedir. Ayrıca Müslüman bir çocuğun gayrimüslim birinin yanına verilmiş olması da dikkat çekicidir.

Tuzla kazâsına tâbi' Vodi nâm karye sâkinelerinden Emine bint-i Abdullah nâm sağîrenin kibel-i şer'-i enverden mansûbe vasîsi olan vâlidesi Ayşe bint-i Abdullah nâm hâtûn mahfil-i kazâda işbu ba'isü's-sifr Luizu veled-i Ergiro nâm zimmî muvâcchesinde bi'l-vesâye ikrâr ve itirâf idüp işbu hâzır-ı bi'l-meclis kızım sağîre-i merkûmeyi târîh-i kitâbdan üç sene mukaddem li-ecli't-tebennî mezbûr Luizu'ya vermişidim ol dahi infâk ve iksâ idüp sağîre-i merkûme dahi hasbe'l-kader hizmet ederdî hâlâ yedinden aldığımda ecr-i misli hizmetini talep etmekle ehl-i hibre takdîr eylediği üzre sağîre-i merkûmenin ücreti mukâbelesinde bana yigirmi zirâ' beyâz bez verüp ben dahi vesâyetim hasebiyle yedinden ahz u kabz eyledim min-ba'd mezbûr Luizu'dan husûs-ı mezbûra için da'vâ ve husûmetim yokdur dedikde mukirra-i merkûmenin minvâl-i muharrer üzre cârî ve sâdır olan ikrârını el-mukarru lehü'l-mezbûr vicâhen tasdik ve şifâhen tahkik edicek mâ-hüve'l-

41 KŞS, 8/90-1.

42 KŞS, 15/51-4.

43 Kurt, "Koruyucu Aile Müesseseleri", s. 556; Evren Dayar, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Antalya'da Çocuk İcarları", *Toplumsal Tarih*, sy. 242, Şubat 2014, s. 32-37.

44 KŞS, 6/107-4.

vâki' bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâmin min şehri Rebi'ü'l-evvel li-seneti ihdâ aşar ve mi'ete ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Mustafa bin Mehmed, Hasan bin Mehmed, Murad bin Abdullah.⁴⁵

Aileler, çocuklarına bakacak güçleri kalmadığında, çocuklarından birini bir başkasına genellikle de esnaf olanlara meslek sahibi olmaları için evlâtlık olarak verebilirlerdi.⁴⁶ 14 Aralık 1737 tarihli bir hükümde Mesarya kazasına bağlı Aya Luka köyünden bir baba iki yaşındaki oğlunu terbiye ve *tebenni* için kasap Hüseyin Beşe ibn-i Ahmet'e günlük 3 akçe nafaka ile teslim etmiştir.⁴⁷ Bu yola başvurulduğunda kimi zaman, özellikle nafaka ve ücret konusunda, anlaşmazlıklar çıkıyordu. Lefkoşa kazasının Dağ nahiyesine bağlı Pera köyünden Mariya bint-i Hristofi, aynı nahiyeye bağlı Milot köyünden Anzolo veled-i Cirkaku'nun aylık bir altın nafaka vermek şartıyla, henüz küçük yaştaki kızını iki sene önce bakması için kendisine bıraktığını, küçük kıza on dört ay beslemesine rağmen Anzolo'dan parasını alamadığını belirterek alacağını talep etmekteydi. Sonunda taraflar mahkemede 5 kuruşa anlaşmışlar ve bunun üzerine Mariya alacağından vazgeçmiştir. Ancak bu davada sorun olan çocuğun sonra ne olduğu belirtilmemiştir (14 Haziran 1745).⁴⁸ Bu kayıt, küçük çocukların babaları tarafından bir başkasına evlâtlık olarak ya da geçici bir süre, bakılmaları için verilebildiğini göstermektedir. Ayrıca adada yaşayan gayrimüslim halk da çocuklarını bir başkasına bakması için emanet edebiliyorlardı. Bu durumda nafakayı çocuğun babası karşılıyordu. Bir çeşit *ıcar-ı sagir* olan bu uygulama sırasında zaman zaman yaşanan sorunlar mahkemeye taşınmakta ve yukarıdaki gibi bir çözüme ulaşılmaktadır.⁴⁹

Bazı durumlarda küçük yaştaki çocuklar aileleri tarafından meslek öğrenmeleri için ücret karşılığında bazı esnafın yanına evlâtlık olarak verilmekteydi.⁵⁰ Bu çocuklar yetişkin olduklarında evlâtlık olarak buldukları kişilerin yanından ayrılabilmekteydiler. Tuzla'nın Vuda köyünden Halil bin Velid, küçük yaşta on iki sene önce Nalband Receb bin Bayram'ın yanına sanat öğrenmek üzere evlâtlık (*terebbî ve tebennî ve na'bandlık san'atını bana ta'lîm*) olarak verilmişti. Halil buluş

45 KŞS, 6/107-4.

46 Kurt, "Koruyucu Aile Müesseseleri", s. 551.

47 KŞS, 15/103-5.

48 KŞS, 16/30-1.

49 Antalya'daki benzer uygulamalar için bkz. Dayar, agm., s. 32-37.

50 Esra Yakut-Gözde Çağlayan Aygün, "Osmanlı Hukukundan Günümüze Evlât Edinmenin Miras Hukukuna Dayalı Sonuçları", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26/1, Konya 2018, s. 12

çağına gelince Tuzla kadısına başvurarak 12 yıllık çalışmasının karşılığını nalbant Recep'ten istemişti. Bunun üzerine Nalbant Recep Halil'e on beş kuruş vermişti (18 Mayıs 1714).⁵¹ Lefkoşa sicilindeki 6 Kasım 1714 tarihli belgede Lefkoşa'nın Ayos köyünden Markaro bint-i Yovi, sekiz yıl hizmetlerini yaptığı ve kendisine *çulhalık* sanatını öğreten Tomazo veled-i Rufail ve hanımı Markaro bint-i Manoil ile bazı eşyalar (*bir kazgan ve iki zıbnun ve bir fistan ve bir tencere ve bir tâbe ve bir yorgan*) ve *çulhalık* aletleri karşılığında anlaşmışlardı.⁵²

Lefkoşa'nın Ömeriyye Mahallesi'nden Kebapçı Hasan bin Mehmet mahkemeye başvurarak, kendisine evlâtlık olarak (*li-ecli't-tebennû ve't-terebbî*) babası Mustafa tarafından verilen küçük kız çocuğu Mümine için nafaka ve kisve baha talep etmiştir. Kebapçı Hasan'ın başvurusu üzerine mahkeme tarafından küçük kız Mümine'ye nafaka ve giyecek (nafaka ve kisve baha) için günlük olarak iki para takdir edilmişti (6 Eylül 1713).⁵³

Sicildeki küçük çocuklarla ilgili benzer bir kayıta ise Mesarya kazasının Aya Luka köyünden Hamza bin Yakup, iki yaşındaki oğlunu Kasap Hüseyin Beşe ibn-i Mehmet'e günlük üçer akçe nafaka ile evlâtlık olarak vermişti (14 Aralık 1737).⁵⁴ Sicildeki 12 Nisan 1862 tarihli belgede ise Lefkoşa'nın Tophane Mahallesi'nden vefat eden Kürtbeyi Mehmet'in zevcesi Emine bint-i Osman bir buçuk yaşındaki kızı Kezban'ı Tahtakale Mahallesi'nden Hanife bint-i Mehmet'e vekili Kasap Kamil bin Kasap Ömer Efendi aracılığıyla aylık 5 kuruş ücretle nafakası ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması karşılığında kiralamıştır.⁵⁵ Bu tür evlâtlık vermelerdeki genel amaçlardan birisi de çocukların bir meslek sahibi olmalarıdır.

İbadethanelere Terk Edilen Çocuklar

Bugün olduğu gibi, eskiden de kimi insanlar çeşitli sebeplerle yeni doğmuş çocuklarını cami önlerine bırakmaktaydı.⁵⁶ Terk edilmiş çocuğu bulan kimse eğer tam ehliyetli (*akîl ve bâliğ*) ise onu bakım ve gözetimine alma hakkına sahip olabilirdi. Fakat bu kişi, çocuğun nesebini üzerine geçirmek suretiyle onu evlât edinemezdi. Burada amaç; tam ehliyetli bir kişi tarafından, kimsesiz çocuğun

51 KŞS, 8/106-3.

52 KŞS, 8/166-1.

53 KŞS, 8/58-2.

54 KŞS, 15/103-5.

55 KZD, 7/6-6.

56 Bursa'daki benzer örnekler için bkz. Kurt, "Koruyucu Aile Müesseseleri", s. 549.

haklarının korunması, onun eğitilip yetiştirilerek topluma kazandırılmasıydı.⁵⁷ Osmanlı Devleti'nde terk edilmiş, anne-babası bilinmeyen küçük çocukların hangi dine mensup ise o dine bağlı olan kişiler tarafından eğitilip, himaye edilmesine özen gösterilmiştir. Bununla beraber kimsesiz çocukların dinlerinin tespitinin yapılamadığı zamanlarda, Müslim-gayrimüslim ayırımı yapılmaksızın, istekli olan ailelerin yanlarına yerleştirilebilmekteydi.⁵⁸ Meselâ, Lefkoşa Mahmut Paşa Mahallesi'nden Mehmet Ağa ibn-i Mustafa, Aya Sofya Camii kapısında tahminen bir yaşında küçük bir kız çocuğu bulduğunu belirterek, mahkemeden bu çocuğun kendisine verilip bir miktar da nafaka takdir edilmesini istemiştir. Kadı yaptığı araştırma sonucunda çocuğun bir akrabasına rastlamadığından küçük çocuğu yetiştirmesi için, talebi üzerine Mehmet Ağa'ya emanet ederek, Mehmet Ağa tarafından karşılanmak üzere günlük 2 para nafaka ve elbise parası belirlenmiştir (19 Nisan 1730).⁵⁹ Görüldüğü gibi, bakıma muhtaç kimsesiz küçük çocukların bakımlarını ve yetiştirilmelerini, bazı kişiler gönüllü olarak üstlenmektedirler. Evlât edinmek olarak bilinen bu olay, kadının onayı ile kesinleşiyor, hatta kadı, bu örnekte olduğu gibi, çocuğun masrafları ve ihtiyaçları için makul ölçüde nafaka da takdir ediyordu. Sicildeki 14 Haziran 1762 tarihli benzer bir kayıta Lefkoşa'nın Tahtakale Mahallesi'nden Ali bin Ömer'in bulmuş olduğu yaklaşık üç buçuk yaşında olan kız çocuğu, isteği üzerine Ali'ye evlâtlık olarak verilmiş ve çocuğun ihtiyaçları için günlük iki para nafaka da belirlenmişti.⁶⁰

İslamiyet'e Geçen Çocukların Durumu

Din değiştiren gayrimüslim çocuklar da, ailelerinin yanında bırakılmadığından böyle çocukların Müslüman bir aileye verilmesi gerekmektedir.⁶¹ Gilan kazasından Ekab adlı çocuk Müslüman olunca Mehmet ismini almıştır. İslamiyet'i tercih eden bu çocuğun Müslüman bir velisi olmadığından, mahkeme tarafından günlük 6 çürük akçeye kassam Mehmet Çelebi'ye verilmiş, bu paranın 5 çürük akçesinin çocuğun nafaka, elbise parası ve sair ihtiyaçlarına harcanması şart konulmuştur (29 Eylül 1743).⁶² Bundan anlaşıldığına göre, Müslüman olan bir gayrimüslim

57 Bilmen, *age.*, s. 228; Kurt, "İslâm'ın Koruyucu Aileye Bakışı", s. 177-178; Yakut-Aygün, *agm.*, s. 17.

58 Nesimi, Yazıcı, "Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48/1, Ankara 2007, s. 15; Yakut-Aygün, *agm.*, s. 17.

59 *KŞS*, 13/174-3.

60 *KŞS*, 18/44-2.

61 Çetin, *age.*, s. 92.; Kurt, "Koruyucu Aile Müesseseleri", s. 552.

62 *KŞS*, 15/118-3.

çocuğa mahkeme Müslüman bir vasi tayin ederek, bundan böyle bu çocuğun bir Müslüman olarak hayatını devam ettirmesinin şartlarını hazırlamış olmaktadır.

Miras Kayıtlarında Evlâtlıklar

Bazı dönemlerde beslemelerde olduğu gibi evlâtlıklar kendilerini evlât edilenler öldüklerinde mirasçılarla kendilerine bırakılan mallar konusunda sorun yaşayabilmekteydiler. Tuzla'nın Lefkara köyünden müteveffa Piyeri'nin oğlu Pavli'nin, aynı köyde babasına ait olan 9 adet zeytin ağacının kendisine intikal etmesi gerekirken Baba Ciryako veled-i Baba Liyondiyo tarafından haksız yere kullanıldığı iddiasıyla mahkemeye başvurmuştu. Mahkemede söz konusu ağaçların müteveffa tarafından yanında hizmetçi olarak bulunan adı geçen Baba Ciryako'ya hizmetçilik ücreti olarak hibe edildiği anlaşılmıştı (3 Nisan 1721).⁶³

Lefkoşa'nın Kızılkule Mahallesi'nde *müftü-i sabık* Habeşi Mehmet Efendi evlâtlığı olan Habeşi Abdullah bin Abdurrahman'a Kızılkule Mahallesi'ndeki evini hibe etmişti. Ancak evin içerisinde Sanevber bint-i Abdullah'ın eşyaları olması sebebiyle yapılan hibe iptal edilmişti. Her ne kadar da hibe kararı şikâyet iptal edilse bile hibe edilirken Mehmet Efendi tarafından konulan şart oldukça ilginçti. Mehmet Efendi'nin evlâtlığından tek isteği evin ikinci katında bir odada ölünceye kadar ikamet etmektir (5 Şubat 1722).⁶⁴

Evlâtlıklar öldüklerinde eğer hayatta akrabaları var ise malları onlara eğer yok ise de devlet adına beyülmal eminlerine teslim edilmekteydi.⁶⁵ Sicildeki 18 Mart 1725 tarihli ilgili kayıta Anamurlu Abdülkerim oğlu Abdülkadir ile Hanefi oğlu Mehmet, Lefkoşa'nın Camii Cedit Mahallesi'nde ikamet eden el-Hâc Mehmet bin Mustafa'nın evlâtlığı olup vefat eden amcaları kızı Rahime bint-i Pir Ali adlı *bıkr-i sağirenin* terekesini (*bir sîm bilezik ve bir bakır yaldızlı küpe ve bir köhne kaftan ve bir çarşeb ve bir beyaz sâde ve bir beyaz zıbun ve bir zenne tumanı ve bir gömlek*) teslim almışlardı.⁶⁶

Kimsesiz Çocukların Korunması, Vasilik

Kadılar, evlâtlık olarak verdikleri çocuklara başka birisini de vasi tayin ederek, çocukların haklarının daha iyi korunmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Lefkoşa Camii Cedit Mahallesi'nden Eşmine bint-i Ali adlı kadın, evlâtlığı Ali ibn-i el-

63 KŞS, 10/99-6.

64 KŞS, 11/15-5; benzer bir uygulama için bkz. Bay, "Çocuklar, Hayırseverlik ve hukuk", s. 192-193.

65 Bilmen, *age.*, s. 232-233.

66 KŞS, 12/31-4.

Hac Hasan adlı çocuk için vasisi Durmuş ibn-i Osman'a, kendi mülkü olan evini ve bazı eşyalarını toplam 32 kuruşa satmıştı (2 Nisan 1727).⁶⁷ Kimsesiz çocukları evlât edinen hayırsever kimselerin, onlara bakabilmek ve sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirebilmek için, kendi mülklerini dahi satarak büyük bir fedakârlık örneği sergiledikleri görülüyor.

Geçici olarak başka ailelere verilen çocuklar, buluş çağına geldiklerinde, vasilerin görevleri bittiğinden yalnız başlarına kalıyorlardı.⁶⁸ Bazı bölgelerde, evlât edinilen bu çocukları aileler öz çocuklarından ayırmamışlar, reşit olduktan sonra da bu çocuklarla ilgilenmeye devam etmişlerdi.⁶⁹

Sonuç

Osmanlı Devleti bakıma muhtaç küçük çocukların yaşamlarını iyi şartlar altında devam ettirmeleri için 19. yüzyılın ikinci yarısında sosyal güvenlik kurumları kurulana dek bu işi koruyucu aileler ile yürüterek çocukları topluma kazandırmaya gayret göstermiştir. Çeşitli nedenlerle aile şefkatinden mahrum kalmış olan çocuklara sıcak bir aile ortamı kazandırmıştır. Osmanlı Devleti'nde evlât edinmeyle ilgili farklılıkların olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Kimsesiz çocukların istekliler tarafından evlât edilmeleri yanında bazı fakir aileler de çocuklarını hali vakti yerinde olan insanlara belirli bir ücret karşılığında verilebilmekteydiler. Evlât edinilen çocukların baba isimleri olarak bilinmesi durumunda öz babalarının ismi kullanılmakta onları evlât edinen kişilerin isimleri kullanılmamaktaydı. Dolayısıyla evlâtlıkların yanlarında kaldıkları ailelerin mirasında payları veya hakları bulunmamaktaydı. Bu durumu bilen aileler evlâtlıklarına mallarının üçte birini geçmeyecek kadarını vasiyet ederek onların da miraslarından pay almalarını sağlamaktaydılar. Sonuç olarak Osmanlı ülkesinin genelinde olduğu gibi bu ülkenin bir parçası olan Kıbrıs'ta da evlâtlık sistemi devlet tarafından küçük çocukların yararına kullanılmıştı. Araştırmanın ana kaynağını oluşturan Şer'îye sicillerinde evlâtlıkların sosyal statüleri de öğrenilmektedir.

67 KŞS, 13/9-1.

68 Kurt, *age.*, s. 82.

69 Kurt, *age.*, s. 79.

Kaynaklar**Arşiv Vesikaları**

KKTC Vakıflar İdaresi Genel Müdürlüğü Arşivi

Kıbrıs Lefkoşa Şer'i Sicil Defterleri (KŞS)

1-53 Numaralı Defterler

Aydın, Mehmet Akif, "Evlât Edinme", *TDVİA*, XI, İstanbul 1995, s. 527-529.

Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1999.

Bay, Abdullah, "Çocuklar, Hayırseverlik ve Hukuk: Hayırsever Osmanlılar ve Oğulluklar", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 18/35, Ankara 2013, s. 187-213.

Bay, Abdullah, "Osmanlı Toplumunda Evlâtlıklar ve Hukuki Durumları", *Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/4 Spring 2014, Ankara 2014, s. 149-163.

Bilmen, Ömer Nasuhi (ty). *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, C 7, Bilmen Yayınevi, İstanbul.

Çetin, Osman, *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*, Ankara 1994

Dayar, Evren, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Antalya'da Çocuk İcarları", *Toplumsal Tarih*, sy. 242, Şubat 2014, s. 32-37.

Erdoğan Mehmet Akif, "Osmanlı Kıbrıs'ında İhtida Meselesi (1580-1640)", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 163-171.

Erdoğan Mehmet Akif, "Osmanlı Kıbrıs'ında Kadınlar (1580-1640)", *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri 25-26 Mayıs 1998*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 2000, s. 154-200.

Güler, Ahmet Şamil-Bay, Abdullah, *Osmanlı Toplumunda Beslemelik Kurumu*, Ankara 2013.

Jennings Ronald C , "Divorce in The Ottoman Sharia Court of Cyprus, 1580-1640", *Studia Islamica*, LXXVIII, 1993, s. 155-167.

Jennings Ronald C , *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*, New York 1993.

Demiryürek Mehmet, “Kıbrıs Seriyeye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kıbrıs’ta Aile”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, s. 50, (2009/2), İstanbul 2014, s. 88-120.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, VII, Ankara 2003.

Kurt, Abdurrahman, “Tanzimat Döneminde Koruyucu Aile Müesseseleri”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, II, Ankara 1992, s. 548-567.

Kurt, Abdurrahman, “İslâm’ın Koruyucu Aileye Bakışı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI/6, Bursa 1994, s. 177-186.

Kurt, Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Bursa 1998.

Maksudyan, Nazan, “Foster-Daughter or Servant, Charity or Abuse: Beslemes in the Late Ottoman Empire” *Journal of Historical Sociology*, 21/ 4, December 2008, s. 488-512.

Özbay, Ferhunde, *Türkiye’de Evlatlık Kurumu: Kôle mi Evlat mı?*, İstanbul 1999.

Özbay, Ferhunde, “Evlerde Ev Kızları-Cariyeler, Evlatlıklar, Gelinler”, *Feminist Tarih yazımında Sınıf ve Cinsiyet*, A. Durakbaşa (yayına hazırlayan), İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Özkul, Ali Efdal, “XVIII. Yüzyılın İkinci Çeyreğinde Kıbrıs’ta Evlenme”, *III. Güzelyurt Tarih Buluşması Sempozyumu*, Lefke 2005, s. 279-289.

Özkul, Ali Efdal, “XVIII. Yüzyılın ilk yarısında Kıbrıs’ta Mehîr Uygulamaları” *Kültür Tarihimizde Çeyiz*, (ed. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç), Picus Yayınları, İstanbul 2007, s. 73-82.

Özkul Ali Efdal, *Kıbrıs’ın Sosyo-Ekonomik Tarihi*, Ankara 2010.

Özkul Ali Efdal, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Adasındaki İslamiyet’e Geçmede (İhtida) Kadınların Durumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol: 3 Issue: 13, Kadın Araştırmaları Özel Sayısı, www.sosyalarastirmalar.com, 2010, s. 220-231.

Özkul, Ali Efdal, “XVIII. Yüzyılda Kıbrıs Adasında İhtida Hareketleri”, *XV Türk Tarih Kongresi, 11-15 Eylül 2006-Ankara*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s. 1461-1471.

Özkul, Ali Efdal, “18. yüzyılda Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ta Meydana Gelen Boşanma Olayları”, *Belleken*, 284, LXXIX/284- Nisan 2015 Ankara, s. 126-162.

Özkul, Ali Efdal, “Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Adasına Yaptığı Sürgünler ve Sonuçları” *Osmanlı Döneminde Kıbrıs*, (ed. M. Mahfuz Söylemez, İbrahim Çapak, Halil Ortakçı), İstanbul 2016, s. 22-97.

Yakut, Esra- Aygün, Gözde Çağlayan, “Osmanlı Hukukundan Günümüze Evlât Edinmenin Miras Hukukuna Dayalı Sonuçları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26/1, Konya 2018, s. 11-46.

Yazıcı, Nesimi, “Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48/1, Ankara 2007, s. 1-46.

